

НАРАТИВ У МОВІ НАУКИ

Статтю присвячено науковому дискурсу у парадигмі наративного підходу. Зокрема, виявлено науковий наратив, проаналізовано його характеристики і особливості з точки зору перлокутивного акту переконання.

Ключові слова: науковий дискурс, наратив, анаратив, науковий наратив, художній наратив.

Метою статті є дослідження специфіки наукового наративу, для чого ми плануємо визначити наратив у науковому дискурсі як засіб реалізації комунікативно-прагматичного задуму автора, протиставивши наратив у мові науки і художній наратив, та виявити, чим відрізняється наратив від анаративу у науковому дискурсі.

Актуальність статті визначається необхідністю випрацювання системного підходу до явища мовленнєвого впливу у мові науки, що поєднав би парадигми лінгвістики тексту, прагмалінгвістики та філологічної герменевтики. Наукова новизна статті полягає в тому, що уперше науковий дискурс розглядається в наративному аспекті, здійснюється спроба виокремлення наукового наративу як засобу реалізації перлокутивного акту переконання у науковому дискурсі. Об'єктом нашого аналізу є англomовний науковий дискурс. Предмет дослідження становлять наративи в ньому. Матеріалом дослідження послугували фрагменти сучасних наукових текстів у галузі телекомунікацій.

Досвід людства не є цікавим, якщо його не транслювати, не оповідати. Лише після наративізації досвіду, може відбутися його обговорення, осмислення та застосування. Життя цікаво не лише проживати, його украй необхідно наративізувати. У своїй книзі «The Cambridge Introduction to Narrative» Г. Портер Еббот наводить вислів, який є загальним висновком до статті: «Narrative is a machine to think with» [9, с. 63].

Нас цікавить особливість транслювання досвіду у мові науки. Якщо дослідити наративи в художньому дискурсі, то передусім спостерігаємо

опис в уявному світі. Замість прямої дескрипції світу, автор переказує (переописує, редескрибує) опис. Застосовуючи метафору, це можна описати як *seeing as* — «немовби побачив». Опис відбувається в умовному стані: *as if*. [7, с. 2] Як зазначає П. Рікер, наративна структура неначе відділена від реального світу. Наратив описує імовірний світ. Насправді реальність може і відрізнятись. «Наратив не лише конститує втечу, відволікання, відхилення від реальності, але і стає заспокійливим, як інструмент влади та маніпуляції». [7, с. 3] (переклад наш — З.Ш.)

Особливістю ж наукового дискурсу є ясність, точність та прискіпливість до деталей. Мова науки описує реальний досвід. У мові науки спостерігаємо не фіктивний світ, а реальний відбиток людських досягнень та досвіду. «Художній наратив — це культурний, літературний артефакт, що зазвичай розходиться з реальністю». [7, с. 3] (переклад наш, З. Ш.) Натомість науковий наратив дуже точно та прискіпливо віддзеркалює реальність.

Як відрізнити наратив від анаративу (ненаративу)? За Р. Бартом, наратив — це синтез гетерогенезу в якому ненадійні елементи людського досвіду: агенти, цілі, засоби, взаємодії, обставини, неочікувані результати та інше зіставлені поруч та гармонізовані [7, с. 2]. Різниця якраз і полягає в ступені гармонізації для наукового та художнього наративів. Гармонізація для мови науки — зображення реальності, для художнього наративу — зображення фіктивного, можливого світу. Науковий дискурс здебільшого відрізняється точністю, прискіпливістю, чесністю. Для досягнення перлокутивного ефекту наукового дискурсу необхідною умовою є довіра адресата до адресанта.

В.І. Тюпа у своїй праці «Три стратегії наративного дискурсу» кваліфікує наративність таким чином: в основі будь-якого висловлювання виявляється та чи інша комунікативна стратегія. Стратегія отримання кількісної інформації — ненаративний дискурс, стратегія отримання якісної інформації — наративний дискурс. В комунікативній ситуації розповіді суб'єкт дискусії має достовірне знання (верифікація такого знання означала б переведення його в інший комунікативний статус — позанаративної наукової істини) [5, с. 2]. У яких випадках позанаративна наукова істина може перейти в науковий наратив? Ми вважаємо, що у випадках надлишку якісної інформації у науко-

вому дискурсі, ми можемо констатувати наявність наукового нарративу. Проаналізуємо науковий дискурс з книги Джона Макнамари, що присвячена технічним аспектам комунікації. Цей приклад наукового дискурсу містить анаратив та наратив:

Asynchronous operation is typically used where efficient use of the transmission facility is not important and where error checking is done by a human operator. Examples include simple terminal-to-computer applications, including the connection of a keyboard to a personal computer. Synchronous operation is typically used when transmission efficiency is important and when error checking is required. Examples include most computer-to-computer transmission.

Like many things in data communication, however, the use of asynchronous versus synchronous is influenced by economy and tradition as well as technology. Since asynchronous operation is the simpler of the two methods, it will be discussed first, with synchronous operation postponed until a later chapter. [8, c.2]

Перший абзац — анаратив. Другий — наратив. В анаративі наведено факти та кількісну інформацію. У наративній частині факти набувають подієвого статусу. Крім цього, у прикладі натрапляємо на умовне речення, що виражає причиново-наслідковий зв'язок, характерний для події. В анаративній частині наведено лише перелік прикладів, а в наративній частині ці приклади вже зіставлено, порівняно, обговорено. Якісну інформацію подано і завдяки використанню порівняльних зворотів: *like; as well as*.

Достовірне знання, що передане якісними вербальними засобами, можна розглядати як наративний дискурс. При цьому комунікативна компетенція адресата, що складається з його впевненості, є необхідним складником наукового нарративу. Використання в наведеному прикладі асертивних виразів *is influenced; as well as*, на протизагу модальним маркерам невпевненості *might be; can be*, мають стверджувальний характер та свідчать про компетенцію та впевненість адресата. Лише за наявності цієї умови здійснюється реалізація перлокутивного акту переконання.

У науковому дискурсі передбачено необхідність рецептивної компетенції адресата. Однак завдяки використанню наукового нарративу

може бути суттєво знижено поріг компетенції адресата за допомогою частішого використання описового інструментарію. Проілюструємо цю тенденцію таким прикладом:

«The following paragraphs give a brief review of the use of shorter codes when asynchronous transmission was accomplished with mechanical teleprinters» [8, с. 3].

Адресат завдяки використанню описового звороту чітко роз'яснює, про які саме коди ідеться у науковому доробку. Складні моменти описуються докладніше і доступніше. Науковий дискурс визначає адресата, що передбачає залучення до повідомлюваного знання як до достовірного, а також настанову на зберігання та передавання цього знання релевантному адресантові. Статус достовірного знання — необхідна умова наративності в науковому дискурсі. Дискурсивна стратегія наукового наративу полярно протистоїть художньому наративу, водночас наративна риторика зберігається.

Наратив — це репрезентація принаймні двох реальних або фіктивних подій [10, с. 345]. Подія, як основна ознака наративу, визнається практично всіма науковцями [10]. Отже, ми вважаємо, що для визначення наративності необхідно також збагнути суть події. Як розрізнити подію та процес? В. Тюпа визначає принципову властивість події, що відсутня в процесі: цією властивістю є інтенціональність, невіддільність від відповідної точки зору. Із цієї властивості події і народжується нарація, що не лише інформує про те, що відбувається, але й неминуче задає адресату певний кут зору на референтну подію, тобто пропонує їй імпліцитну інтерпретацію [3, с. 39]. Перлокутивний акт переконання в науковому дискурсі досягається завдяки наративній інтенціональності, яка часто-густо є більш вираженою саме в науковому наративі. Дослідниця наукового дискурсу О. М. Ільченко зазначає, що «у науковому дискурсі спостерігається значна варіативність оцінних номінацій. Оцінні номінації наукового дискурсу мають специфічний характер і можуть коливатись у широкому діапазоні — від різко негативних до надзвичайно схвальних оцінок» [1, с. 40]. Оцінні номінації — один із засобів інтенціональності. Проаналізуємо, яким чином адресат досягає інтенціональності. Розглянемо приклад:

«*While it is true that precise synchronization between transmitting station and receiving station is not necessary in asynchronous transmission, the receiving station must have a fairly good idea of what rate the transmitting station is using to transmit the bits in order to sample the received bits at the proper times. This used to be a problem when teleprinters used electric motors to determine their operating speed, rather than using quartz crystals as they do today. In countries where power grid networks did not keep the voltages and frequencies of the power lines in various communities in relative agreement, even the use of synchronous motors could not ensure that teleprinters in diverse locations were operating at exactly the same speed.*» [8, с. 3]

Тут інтенціональність досягається завдяки використанню: 1) модальних дієслів вищого ступеня вірогідності (probability): *must; should; ought to; have to; be to*; 2) форм майбутнього часу, що також свідчить про впевненість автора в своїй позиції (подія неодмінно станеться); 3) виразів: *while it is true, to have a fairly good idea*; 4) порівняльних зворотів, що мають властивість висловити позицію, яку обстоює адресат: *rather than, more than, a lot more than*; 5) слів та виразів, що підсилюють значення прикметників, прислівників, дієслів та іменників, чим допомагають адресату дати власну оцінку події та відтворюють інтенціональність автора: *rather, even, exactly, quite essentially, almost, a total of, such, still, just* тощо.

Специфіка наративного дискурсу полягає в тому, що він наділяє факт або деяку сукупність фактів статусом події [4, с. 6]. Факти — необхідний атрибут наукового дискурсу, а в тому випадку, коли факти набувають подієвий статус, маємо справу з науковим наративом. Читке розмежування події та природних процесів було сформульовано Ю. М. Лотманом: подія сприймається як та, що сталася, хоча могла і не статись [4, с. 7]. Нарацію можливо розглядати як активно-комунікативне залучення до викладеної референтної події — залучення до форми «наративного розуміння» [4, с. 7]. Якщо розмірковувати з наратологічної точки зору, вирішальною характеристикою події є доступність для розуміння. Якість такої доступності є також необхідною умовою наукового наративу, позаяк педантична точність та ясність принципово необхідні для наукового дискурсу.

Слідом за П. Рікером, можна стверджувати, що нарацію не можна зводити лише до дискурсивної практики відомого роду, але нарація

являє собою особливий спосіб розуміння життя: креативний на противагу логічному. Ж. Женет вважає, що креативне наділення факту статусом події і являє собою нарацію як інтенцію породжувального розповідного акту [4, с. 9]. У науковому наративі саме креативність, що перемагає логічність, але не принижує її, є характерною рисою, що відрізняє наратив від анаративу. Відповідно, логічність має бути присутня у науковому наративі, що і буде характерною рисою саме для нього. Вилучити логічність з наукового наратива неможливо, адже науковий наратив цілком і повністю базується на логічному. Проте неможливо також заперечувати креативність, яка також притаманна науковому дискурсу. Звідси і випливає одна з причин появи такого явища, як «науковий наратив».

Інтрига — риса, яка відрізняє наратив від анаратива. Інтерес адресата до наукового відкриття посилюється завдяки введенню інтриги в науковий дискурс. Наративний дискурс, що містить інтригу певного типу, надає викладеним фактам подієвий статус, що припускає їх імпліцитний зміст, потенційне розуміння [4, с. 11]. У наведених прикладах інтригу спостерігаємо у фразі: *with synchronous operation postponed until a later chapter; the following paragraphs give a brief review.*

Наступний приклад наукового наративу є суцільною інтригою: *«In the early days of data communication in the United States, the associated operating companies of AandT were, for all practical purposes, the only providers of data communication service. Therefore, the modems developed by the engineers at Bell Laboratories and manufactured by Western Electric were the standards of the industry. There were, however, a large number of computer and data terminal manufacturers that needed to know the electrical characteristics of the Bell modem interfaces. In addition, independent modem manufacturers offered a few high-speed synchronous modems for private line use, and these manufacturers needed to know the electrical characteristics of the computer and terminal manufacturers' interfaces.*

To solve these problems...» [8, с. 17].

Цей наратив — екскурс в історію (*in the early days*), в якій можна знайти причини подальших дій. А подальші дії викладені в наступних абзацах. Основною ознакою наведеного наративу вважатимемо інтригу, але спостерігаємо також послідовність, вочевидь виражену експлі-

цитно за допомогою виразів: *therefore, in addition; та імпліцитно діє-ловами: developed, manufactured.*

Отже, на підставі вищенаведеного, можемо надати власне визначення наративу та наукового наративу, що найбільш точно та загально визначає цей вид дискурсу. Наратив у художньому тексті — це ансамбль лінгво-психологічних, культурно та історично зумовлених структур, які зумовлені рівнем мовної майстерності кожного автора в оповіді про подію або низку подій. Науковий наратив — це інтенціональний, послідовний, зв'язаний, подієвий дискурс, що містить передусім логічну креативність, зокрема й інтригу, а також надає переважно якісну інформацію (порівняно із кількісними фактами) задля максимальної доступності розуміння наукової праці.

Список літератури

1. Ільченко О. М. Етикет англомовного наукового дискурсу / О. Ільченко. — К.: ІВЦ «Політехніка», 2002. — 288 с.
2. Тюпа В. И. Narratorium / В. Тюпа // Междисциплинарный журнал. — М., 2011. — № 1, 2. — 21 с.
3. Тюпа В. И. Коммуникативные стратегии теоретического дискурса / В. Тюпа // Критика и семиотика. — М., 2006. — Вып. 10. — С. 36–45. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.nsu.ru
4. Тюпа В. И. Очерк современной нарратологии / В. Тюпа // Критика и семиотика. — М., 2002. — Вып. 5. — 11 с. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.nsu.ru/education/virtual.
5. Тюпа В. И. Три стратегии нарративного дискурса / В. И. Тюпа. — Новосибирск, 1997–3 с. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.nsu.ru/education/virtual/discourse34_15.htm
6. Шмид В. Нарратология / В. Шмид. — [2е изд., испр. и доп.]. — М.: Языки славянской культуры, 2008. — 304 с.
7. Carr D. Narrative And The Real World: An Argument For Community / D. Carr // History and Theory. — 1986. — Vol. 25. — No. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://abuss.narod.ru/Biblio/eng/dcarr_narrative.htm
8. McNamara J. Technical Aspects of Data Communication / J. McNamara // Digital Press. — 1983. — 383 p.
9. Porter Abbott H. The Cambridge Introduction to Narrative / Abbot H. Porter // Cambridge University Press. — 2012. — 252 p.
10. Routledge Encyclopedia of Narrative Theory / Edited by David Herman, Manfred Jahn and Marie-Laure Ryan // Routledge Taylor and Francis Group. — London and New York, 2008. — 718 p.

NARRATIVE IN THE SCIENTIFIC DISCOURSE

The article is dedicated to the scientific discourse in the aspect of the narrative approach. Our objective was to investigate and analyze the specific traits of the research narrative in light of the act of persuasion. We have also compared the research narrative with the literary narrative and outlined the main differences. It has been revealed that the difference between the research narrative and the literary narrative is in the level of harmonization. Harmonization for the scientific discourse is the reality representation. Conversely harmonization for the literary narrative is the description of the fictional probable world. Non-narrative discourse shows the strategy of the quantitative information receiving, while narrative discourse reveals the strategy of the qualitative information receiving. On condition that the qualitative information is overbalanced in the scientific discourse, we deal with research narratives. While scientific discourse expects the audience competence of the subject, due to the research narrative the level of the competence may be decreased providing the descriptive tools. Research narratives help to describe complex aspects more accurately and accessibly. Narrative discourse also provides the event status for the facts. Facts are the required constituent for the scientific discourse, and in case the facts are given the event status we deal with the research narrative. Narration is the special way of life understanding, namely creative opposed to logical. Thus, it could be concluded that, the research narrative is the intentional, sequential, coherent, event discourse, which contains logical creativity and in some cases the intrigue, as well as it provides mainly the qualitative information (compared with the quantitative facts) in order to gain maximum understanding of the scientific proceedings.

Keywords: scientific discourse, non-narrative, research narrative; literary narrative.

Матеріал надійшов 06.07.2016